

Z. ZINKEVIČIUS

DĖL VIENOS MITOLOGINĖS DIEVYBĖS VARDŲ

J. Lasickio minima senovės lietuvių sodybos dievybė *Apidoma*¹ paprastai siejama su bendriniais žodžiais *apidėmė*, *apýdėmė* 'sodžiaus bendras sklypas tarp dviejų sodybų; panamė, išvara', *apidėmės* 'krūmais apaugusios ganyklos aikštė, kur stovi banda; kapai, kapinės' (LKŽ I² 202) ir manoma, kad Lasickis parašė raidę *o* vietoj *e* (*ė*) kaip ir dievybių varduose *Modeina*, *Polengabia* iš *Medeinė* 'miškų deivė', *Pe-lengabija*, t. y. 'peleno gabija'². Tai lyg ir paremia Volfenbiutelio postilės *czertas ira Apideme*³. Vardas kildinamas iš priešdėlio *api-* (*apī-*) ir ide. **domo-s* / **demo-s* 'namas'⁴, suponuojant išlikusį senovinį priebalsį *d*, vėliau lietuvių pakeistą priebalsiu *n*, plg. *apýnamė* 'vieta prie namų'.

Aiškinama, kad Lasickis užrašė tarminę formą, kurios nekirčiuotas balsis *ė* buvo jau strumpėjęs, labai atviras ir artimas balsiui *a*⁵. Taigi suponuojama labai ankstyvą (jau XVI a.) nekirčiuotą ilgųjų balsių lietuvių tarmėse sutrumpėjimą, kuo iš tikrųjų sunku patikėti. Reikia dar turėti galvoje ir tai, kad Lasickis surašė žemaičių dievybių vardus, o žemaičių tarmėje balsis *ė* tada jau buvo virtęs siauru dvibalsiu *ie*, kuris šioje tarmėje niekuomet nėra atvirėjęs ar virtęs panašiu į *a*.

Bet Lasickio užrašytoje formoje *Apidoma* gali slypėti ne *Apidėmė*, bet *Apidamė*. Atitinkami apeliatyvai su balsiu *a* yra paliudyti, pvz., Sirvydo žodyno *apidamė* 'sodyba' (LKŽ I² 201), Tverečiaus šnektos deminutyvas *apidamáitė*⁶. Mokyt. J. Šliavas 1977.III.31 laiške šių pastabų autoriui rašė, kad tikrindamas Pakruojo rajono mokyklų kraštotyrininkų darbus, rado vienos mokyklos Rozalimo apylinkėje (1 km į šiaurės vakarus nuo Dervelių kaimo) užrašytą vietovardį *Apidaĩbalė* (šalia lauko pavadinimo *Apidėmis*).

¹ Lasickis J. Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus (Lituanistinė biblioteka). — V., 1969, p. 20, 41, 70–71.

² Jaskiewicz W. C. A Study in Lithuanian Mythology. — StB IX 72–74, 94.

³ Gaigalat W. Die Wolfenbütteler litauische Postillenhandschrift aus dem Jahre 1573. — Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft, Heidelberg, t. 5, p. 150.

⁴ Jaskiewicz W. C. Min. veik., p. 73.

⁵ Ten pat.

⁶ Otrębski J. Wschodniolitewskie narzecze twereckie, cz. I: Gramatyka. — Kraków, 1934, p. 163.

Tarimą su *a* reikėtų laikyti senesniu. Variantas su *é* gali būti antrinis, atsiradęs dėl žodžio *démé* 'sutepta, suteršta vieta; prk. nuodémé, yda' įtakos. Įsigalėjus krikščionybei, pagonišką dievybę imta niekinti, laikyti nešvaria, sutepta, nuodėminga, sieti ją su velniu, plg. minėtą Volfenbiutelio postilės frazę *czertas ira Apideme*. Atitinkamai ilgainiui turėjo būti pakeisti ir su dievybės vardu susiję apeliatyvai. Tokį aiškinimą lyg ir paremia K. Jablonskio pateikti išrašai iš senų dokumentų, kuriuose mums rūpimo žodžio (daugiausia vartoto pievai bei laukui pavadinti) variantas *apidamé* yra chronologiškai ankstesnis (*opidoma* 1561 m., g. sg. *onedomu* 1552 m.) negu *apidémé* (ir *apdémé*; 1590–1689 m.)⁷. Įdomu, kad 1597 m. dokumente pavartoti abu variantai tam pačiam objektui pavadinti: Апидемя... на той опидами⁸.

⁷ Jablonskis K. Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje. — K., 1941, p. 1–2, 300, 337.

⁸ Ten pat, p. 300.